

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

การพัฒนานโยบายเชิงสังคมเพื่อการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า
บนพื้นฐานวิทยาการจากผลงานวิจัย
Development of Social Policy for Water Saving and Water
Efficiency Based on Research Results

โดย
อาจารย์ ดร.ภวิสร ชื่นชุ่ม และคณะ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ประจำปีงบประมาณ 2566

ธันวาคม 2566

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การพัฒนานโยบายเชิงสังคมเพื่อการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานวิชาการ
จากผลงานวิจัย”

Development of Social Policy for Water Saving and Water Efficiency

Based on Research Results

คณะผู้วิจัย

1. อาจารย์ ดร.ภวิสร ชื่นชุ่ม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ สุทธินนท์
3. อาจารย์ ดร.แหวไพลิน พันธุ์ภักดี
4. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

สังกัด

- คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2566

คำนำ

รายงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนานโยบายเชิงสังคมเพื่อการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานวิชาการจากผลงานวิจัย: กรณีศึกษาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” เป็นการศึกษาวิจัยภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำ ปีที่ 3 สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ งานวิจัยดังกล่าวได้ถูกจัดทำขึ้น เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการนำผลลัพธ์และข้อค้นพบจากวิชาการวิจัยไปใช้ในการขับเคลื่อนมาตรการ กฎหมาย และโครงสร้างการบริหารจัดการ เกี่ยวกับเรื่อง “น้ำ” ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพราะฉะนั้นนอกจากองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีที่มีส่วนช่วยให้เกิดการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า ในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนานโยบายเชิงสังคมโดยเริ่มต้นจากการเลือกรูปแบบกระบวนการนโยบายที่เหมาะสมและตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการหรือความเห็นพ้องของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับเรื่องน้ำ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และแนวทางการบริหารจัดการน้ำท่ามกลางตัวแสดงหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับน้ำจำนวนมาก/หลายภาคส่วนด้วยเช่นกัน

ในการนี้ คณะผู้วิจัยจึงคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อค้นพบหรือผลการสังเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ผู้มีอำนาจในสังคมได้ตัดสินใจเลือกใช้หรือออกแบบรูปแบบกระบวนการนโยบายสังคมที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการน้ำ (ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่าอย่างยั่งยืน) ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เพื่อตอบโจทย์ต่อความต้องการการใช้น้ำของทุกภาคส่วนได้เป็นอย่างดีท่ามกลางวิกฤตการณ์และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพน้ำทั้งในปัจจุบันและอนาคต

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรับฟังและระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการนโยบายสังคมว่าด้วยการประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและยั่งยืนในพื้นที่ดังกล่าว โดยใช้เทคนิคการสนทนานโยบายหรือการสนทนากลุ่ม ควบคู่กับเทคนิคการสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบประเมินเชิงอัตวิสัยเพื่อหาข้อสรุปรวบยอดในขั้นสุดท้าย ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 67 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนฝ่ายภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม ภาคพาณิชย์กรรม ภาคประชาชนและเกษตรกรรวมทั้งในระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนจังหวัด (ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง) ผลการศึกษาในส่วนของการทบทวนสภาพปัญหาเรื่องน้ำในพื้นที่ พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นพ้องตรงกันเกี่ยวกับความจำเป็นในการเตรียมรับมือกับภัยแล้งที่อาจทำให้เกิดปัญหาความไม่เพียงพอของปริมาณน้ำในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องให้ความร่วมมือประหยัดน้ำและการใช้น้ำอย่างคุ้มค่ามากขึ้น อย่างไรก็ตามในแง่การบริหารจัดการเรื่องน้ำที่เอื้อต่อการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า รวมถึง การจัดสรรปริมาณน้ำได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม ปัญหาที่สำคัญคือทุกภาคส่วนยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับผลการพยากรณ์ภัยแล้งและปริมาณน้ำที่แม่นยำและเข้าถึงได้ง่าย

สำหรับมาตรการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่เห็นสมควรนำมาใช้เพื่อรับมือกับปัญหาภัยแล้งรวมถึงการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่าในพื้นที่ดังกล่าว ก็คือการจูงใจหรือการให้ผลตอบแทนแก่ผู้ใช้น้ำที่สามารถประหยัดน้ำได้ตามเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจกำหนด อย่างไรก็ตามมาตรการที่สร้างความยั่งยืนให้แก่การใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่าในระยะยาว ก็ควรได้รับการส่งเสริมจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจังด้วยเช่นกัน เพราะจำเป็นต้องอาศัยงบประมาณและระยะเวลาในการเปลี่ยนทัศนคติเรื่องการใช้น้ำ อาทิ การเกิดค่านิยม Zero Waste, การใช้ระบบ Water Footprint, การผลักดันระบบเกษตรอัจฉริยะ, การออกแบบและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนช่วยประหยัดน้ำอย่างจริงจัง ฯลฯ แต่กระนั้นการบังคับใช้กฎหมายด้านการออกแบบสิ่งปลูกสร้างและการบำบัดน้ำเสียก็ควรดำเนินการอย่างเคร่งครัดด้วยเช่นกัน

สำหรับผลการสังเคราะห์กระบวนการนโยบายที่เอื้อต่อการส่งเสริมการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า รวมถึงการบริหารจัดการน้ำในภาพรวมของพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน พบว่ารูปแบบกระบวนการนโยบายที่เหมาะสมในระยะสั้นหรือในช่วงแรกเริ่มควรมีลักษณะเป็นแบบอำนาจรวมศูนย์ ซึ่งอาจกำหนดให้เป็นคณะกรรมการลุ่มน้ำในภูมิภาคตะวันออกหรือสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) เป็นผู้รับผิดชอบหลัก เนื่องจากทั้งสองตัวแสดงดังกล่าวมีกฎหมายรองรับสถานะและอำนาจการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ไว้อยู่แล้ว เพื่อทำให้ตัวแสดงด้าน

น้ำหลายฝ่ายเกิดความมั่นคงและมีความเข้าใจตรงกันเสียก่อนว่าผู้ใดมีขอบเขตอำนาจและบทบาทอย่างไรในเรื่องการจัดการน้ำ แต่กระนั้นการรวมศูนย์อำนาจในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการสื่อสารจากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว แต่ตัวแสดงที่เป็นผู้รับผิดชอบหลักต้องวางตัวเป็นคนกลางที่คอยประสานให้ภาคส่วนระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและการกำหนดนโยบายใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำด้วยเช่นกัน เพื่อมุ่งให้เกิดการสร้างเครือข่ายพันธมิตรนโยบาย ซึ่งเป็นรูปแบบกระบวนการนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและกันให้แก่ตัวแสดงด้านน้ำและผู้ใช้น้ำในพื้นที่อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, การบริหารจัดการน้ำ, การประหยัดน้ำ, กระบวนการนโยบาย, เครือข่ายพันธมิตรนโยบาย, การสนทนานโยบาย

Abstract

To improve the procedures of social policies concerning water saving and sustainable water usage within the Eastern Economic Corridor (EEC), this research aims to elicit and gather stakeholders' opinions involved in the EEC area. The data was collected by employing policy dialogue method or group discussion, as well as using a self-assessment survey to finalize comprehensive conclusions. Notably, there are 67 key informants as stakeholders representing governmental agents, industrial sectors, enterprises, local communities, and agricultural sectors from central, regional, and provincial levels (Chachoengsao, Chonburi, and Rayong). The findings derived from the consensus among stakeholders reveal that water-related issues in the area become necessary in preparing for droughts which tend to insufficient water resources in the EEC area. It is necessary to build collaborations across all sectors to enhance water saving and efficient water use. In terms of water management that supports water saving and sustainable water usage, as well as the equitable and appropriate allocation of water resources, however, becomes significant challenges. In addition, every sector still lacks accurate and easily accessible forecasting outcomes of drought, as well as water quantity data.

Most stakeholders agreed that the promotion of efficient and sustainable water usage by rewarding or providing financial incentives for water users who can save water reaching the governmental criteria, is appropriate to address the drought issue in the area. Nevertheless, sustainable measures to encourage efficient and prudent water usage in the long term should earnestly be endorsed by involvements of all sectors. Moreover, there should be the budgetary reliance and timeframe setting to alter attitudes towards effective water usage through fostering the Zero Waste idea, implementing Water Footprint system, advocating smart farming, designing, and distributing water saving products. However, it is equally imperative to rigorously enforce laws regarding the design of construction and wastewater treatment to ensure compliance with these measures.

Upon synthesizing the processes of policy implementation that support the efficient and sustainable water usage, as well as the holistic water management for the EEC, it is

evident that a centralized authority should be applied as an appropriate policy framework in the short term or initial stage. This might involve assigning responsibility to a river basin committee in the Eastern region or the Eastern Economic Corridor Office of Thailand (EECO) as the primarily administrative agency. Both entities possess legal support and spatial management authority, thus fostering stability and mutual understanding among water saving-related actors to realize their roles and boundaries in water management. However, the centralized authorities should not imply top-down communication. Instead, the authorized agency should act as a mediator to facilitate the participation of local stakeholders in managing and formulating water-related policies. This authority’s responsibility aims to engender collaborative policy networking, so called an Advocacy Coalition Framework, responding to the stakeholders’ needs, fostering a genuine sense of belonging among water stakeholders and users in the region.

Keywords: Eastern Economic Corridor (EEC), Water Management, Water Saving, Sustainable Water Usage, Policy Process, Advocacy Coalition Framework, Policy Dialogue
